

ТЕМПО У ПРИМЈЕРИМА У ПРИРУЧНИЧКОЈ ЛИТЕРАТУРИ ЗА СОЛФЕЂО У БОСАНСКОХЕРЦЕГОВАЧКИМ ОСНОВНИМ МУЗИЧКИМ ШКОЛАМА

мр Душан Ерак

Универзитет у Источном Сарајеву

Музичка академија

Катедра за теоријску наставу

E-mail: dusan.erak@mak.ues.rs.ba

УДК: 784.9:371.3

Оригиналан научни чланак

Сажетак: Аналитички приказ предложених методичких поступака у наставним плановима и програмима, као и у приручницима који се примјењују у настави солфеђа у босанскохерцеговачким музичким школама, указују на начине рада у одређивању и поставци различитих врста темпа. Анализа разноврсне музичке грађе која је заступљена у приручницима солфеђа у босанскохерцеговачким музичким школама - инструктивних примјера, примјера из умјетничке литературе, дјечијих пјесама, примјера заснованих на традиционалним основама – односно мелодијских и ритмичких примјера, указује на примјену различитих темпа у зависности од ритмичке врсте и карактера тих примјера. Аналитичко-синтетичким приказом су обухваћени облици рада на одређивању темпа у раду у областима мелодике, ритма и диктата – ритмичког, мелодијско-ритмичког, као и диктата који се примјењују у припремним облицима рада на диктату – опажања тонова и групе тонова, препознавања мотива, аутодиктата, кратких форми усменог диктата.

Кључне ријечи: Методика музичке писмености, темпо, солфеђо, ритам, приручници, наставни програми.

Дефиниције и објашњења темпа у приручничкој литератури солфеђа и теорије музике

Појам музичког темпа је у стручној литератури углавном дефинисан у приручницима теорије музике. Према Марку Тајчевићу (1900–1984), музичка композиција, односно метрички и ритмички ток тонова, добија стварни и коначни облик у оквиру темпа, брзине којом слиједе временске јединице бројања, односно у музичком току слиједе дијелови такта један за другим. У општем обиљежавању брзине протицања музичког тока, примјењују се изрази и скраћенице из италијанског језика (Тајчевић, 1988: 167), којима се описно одређује карактер композиција (видјети табелу 1).

Лагани темпо	<i>Largo</i> <i>Larghetto</i> <i>Lento</i> <i>Adagio</i> <i>Grave</i> <i>Sostenuto</i>	Широко*** доста широко (мање него <i>Largo</i>)* споро*** лагано*** и озбиљно* тешко* затежуши*
Умјерени темпо	<i>Andante</i> <i>Andantino</i> <i>Moderato</i> <i>Allegretto</i>	умерено лагано*, ходом** мало брже него <i>Andante</i> * умјерено*** доста октретно*
Брзи темпо	<i>Allegro</i> <i>Vivace</i> <i>Presto</i>	брзо (брже него <i>Allegretto</i>)*, весело** живо*** журно, хитро*, Брзо**
*(Тајчевић, 1988: 167); **(Деспић, 1997: 197) *** (Тајчевић, 1988: 167) и (Деспић, 1997: 197)		

Табела 1: Степени брзине музичког тока према Марку Тајчевићу и Дејану Деспићу

Много су бројнији изрази на италијанском језику који се односе само на карактер композиције, најчешће се додају уз основну назнаку темпа.¹

Нијансе бржег или споријег темпа су одређене италијанским додацима за деминутив, *ino* или *etto*, који умањују значење основног израза темпа, на примјер *Largetto* – мање широко него *Largo*, а суперлатив (*-issimo*) упућује на највећу могућу мјеру (*Prestissimo* – најбрже што је могуће). Одређене италијанске ријечи појачавају или умањују значење основног израза темпа (*molto* – много, *assai* – веома, *ma non tanto* – али не толико). Умањивање значења темпа се изражава такође додацима (*poco*, *un poco* – мало, по мало; *quasi* – ријеђе), као и поређење са претходним темпом (више, мање – *piu*, *meno*). (Деспић, 1997: 198)

У објашњењу дефиниције темпа, Дејан Деспић (1930) опширније описује: стварно трајање мјерне јединице се приказује величинама јединица општег времена, секундама и минутима, у чију сврху се примјењује *Мелцелов метроном*² (конструисан 1816. године) у обиљежавању метрономске, временски апсолутне вриједности изабарне јединице музичког времена (Деспић, 1997: 26). Апсолутно временско трајање, метрономска ознака темпа на механичком метроному је изражена бројчано од 40 до 208 откуцаја (у минути) (Деспић, 1997: 202). Према Зорислави Васиљевић (1932–2009) могуће је опажајно препознати темпо од 50 до 300 откуцаја (доња и горња граница нормалног темпа

¹ На примјер: *agitato*, *appassionato*, *affettuoso*, *alla marcia*, *calmo*, *cantabile*, *con brio*, *con fuoco*, *con moto*, *doloroso*, *grazioso*, *lamentoso*, *leggiere*, *maestoso*, *risoluto*, *scherzando*, *tranquillo* (Деспић, 1997: 200–201)

² Према изумитељу Јохану Непомуку Мелцелу (Johann Nepomuk Mälzel, 1772–1838)

изоритма), што је, према теоријском објашњењу, условљено *брзином слогова у говору*³ (Vasiljević, 1999: 106–107, 91).

Према Риману (Hugo Riemman, 1849–1919) усљед динамичких нијансирања, необиљжене промјене темпа се називају агогиком (Riemman, 1922: 10) (Тајчевић, 1988: 168). Одступања од строгог темпа чине интерпретацију музике изражајнијом. У ту сврху се примјењују ознаке за успоравање (*ritenuto* – отежући, *ritardando* – заостајући, *allargando* – ширећи, *rallentando* – успоравајући) и убрзавање темпа (*accelerando* – убрзавајући, *stringendo* – стежући, *stretto* – тјесно, узано), код одсуства метричке подјеле примјена више слободе у интерпретацији, без стабилног темпа (*senza tempo*), као и ознака за произвољно извођење (*a piacere*). Један од посебних видова агогике је *темпо рубато* (*tempo rubato* – поткрадати) који подразумјева слободније извођење музичког дјела према тачном, равномјерном одбројавању временских јединица, начин на који се не мијења темпо, већ су заступљена мања ритмичка колебања. (Деспих, 1997: 199–200)

У савременој методичкој и приручној музичко-педагошкој литератури намјењеној музичком описмењавању, односно настави солфеђа, повезана су практична и теоријска сазнања о дефиницији, објашњењу и начину одређивања темпа музичког тока. На почетку музичке композиције или инструктивних мелодијско-ритмичких или ритмичких примјера пише ознака за темпо, што представља *брзину протицања музичког садржаја, од које зависи карактер композиције која се изводи* (Васиљевић, Дробни, 2001: 62) (Vasiljević, 1995: 132). Према Зорислави Васиљевић, Риманова дефиниција темпа⁴ је непотпуна, јер из тога проистиче да два музичка става имају исти темпо када њихове нотне вриједности имају једнака трајања, а у музичкој литератури се често исте брзине примјењују за сасвим различита темпа, у којима у једном долази до сажимања, а у другом до дјелења ритмичких јединица. Према назначавању метрономске ознаке ритмичке јединице, као и њеног описног обиљежавања темпа италијанским изразом, темпо се не мијења, али је ипак знатно измјењен када се слуша дио музичке мисли у којој долази до веће подјеле ритмичке јединице унутар музичког тока. У литератури за солфеђо, бројни су инструктивни примјери који имају идентичну метрономску ознаку, а различите описне ознаке темпа⁵ (видјети табелу 2) (Vasiljević, 1999: 76–78).

³ Темпо говора је у основи регулатор ритмичких кретања, која могу да се убрзавају или успоравају. Брзина слогова у говору, *хронос протоса* (♩) износи највише 300 удара у минути (♩ = 300), при чему је дводјел 150 (♩ = 150), а тродјел 100 удара у минути. (Vasiljević, 1999: 91)

⁴ Темпо је мјера за вријеме, одредба која за сваки поједини случај одређује апсолутно трајање вриједности. (Riemman, 1922)

⁵ Такође, многобројни су и примјери из умјетничке литературе са идентичним или сличним разликама у обиљежавању метрономске и описне ознаке темпа. (видјети у: Vasiljević, 1999: 112–113)

J = 76	Број свеске	Број примјера	Такт/мјера
<i>Largo</i>	7 ^b	33	2/4
<i>Adagio</i>	4 ⁰	30	3/4
<i>Andante</i>	3 ^b	28	4/4
	3 ^h	15, 18	4/4
	3 ^f	15, 28	4/4
	2 ^b	49	4/4
<i>Andante moderato</i>	2 ^b	49	4/4
<i>Andantino</i>	8 ^a	3	3/4
<i>Moderato</i>	3 ^b	21	4/4
<i>Allegro moderato</i>	2 ^c	18	2/4
<i>Poco Allegretto</i>	2 ^a	79	2/4....итд

Табела 2. Инструктивни примјери
из француске литературе за солфеђо:
A. Lavignac: *Solfège des solfeges* (Vasiljević, 1999: 78)

Према дефиницији темпа⁶ Драгутина Гостушког (1923–1998), перципирање темпа музичке композиције зависи од композитора, интерпретатора и слушаоца музичког дјела, при чему се остварује извјесно емоционално дејство на слушаоце. Естетске особине музичког дјела, његово изражајно-психолошко дејство, се заснива на примјени одређеног темпа (Vasiljević, 1999: 80).

Према Зорислави Васиљевић, дефинисање „нормалног темпа“ музичког тока није идентично за метаритам и изоритам, као ни за изоритмичке дводјелне и тродјелне врсте. У примјерима метаритма могуће је ићи до троструко краћих трајања (2,5 пута), а према успоравању изоритмова шестог дјела полазне брзине са 50 удара у минути (видјети табелу 3). Кретања ритмичких јединица, подјеле јединице бројања, у примјерима метаритма су изнад говорних брзина, а изоритмичких испод, те се границе средњих брзина такође разликују (Vasiljević, 1999: 106–107)⁷.

⁶ Темпо је регулатор времена потребног да се изнесе извјесна музичка садржина, којом се постигне одређено естетско дејство (Vasiljević, 2006: 178). Он је дат трајањем ритмичких јединица, односно брзином њиховог дјеловања (Vasiljević, 1999: 83).

⁷ Детаљнији приказ односа *хронос протоса*, темпа говора, убрзавања и успоравања и промјене темпа изоритма и метаритма погледати детаљније у Vasiljević, 1999: 108.

Убрзавања	x 3 * = 900 x 2 * = 600	<i>Хронос протос</i> <i>Хронос протос</i>
Темпо говора	1 ♪ = 300 :2 ♪ = 150 :3 ♪ = 100	(♪ = 150, горња граница норманог темпа изоритма) (♪. = 100)
Успоравања	:4 ♪ = 75 :5 ♪ = 60 :6 ♪ = 50	(доња граница нормалног темпа изоритма)
*шеснаестина		

Табела 3

Табела скала брзина (Vasiljević, 1999: 106)

Изједначавањем јединице удара дводјела и тродјела (и обратно), у музичком току ($\downarrow = \downarrow$ – у $2/4 \downarrow = 60$, $\downarrow = 120$; у $6/8 \downarrow = 60$ $\downarrow = 180$), добија се звучно спорији или бржи проток ритмичких јединица, односно основне подјеле дводјела или тродјела.

Значај темпа може бити сагледан у поставци тродјелних ритмова. У методичкој поставци шестоосминског такта (Правилник, 1977), битно је у умјереном или брзом темпу при двопотезном тактирању одбројавати тродјел (пр-ва-и, дру-га-и), за разлику од германских методичких поставки ове мјере тактирањем на шест, одбројавањем сваке осмине као јединице (Vasiljević, 2006: 218) или тактирањем два троосминска такта.

Приликом тактирања метаритма, темпо се може одређивати на основу метрономске ознаке ритмичке јединице, помоћу које се групишу јединице удара дводјела и тродјела. Бројчана вриједност ритмичке јединице одређује и брзину протицања неравномјерних удара дводјела и тродјела⁸.

Основна карактеристика петосложног изоритма (петочетвртински такт) је тактирање и одбројавање свих јединица удара у спором или умјереном темпу, док је у двосложном метаритму (петоосминском такту) одбројавање неравномјерних удара дводјела и тродјела у брзим и умјерено брзим темпима. (Vasiljević, 2006: 240)

Аналитички приказ темпа мелодијско-ритмичких и ритмичких примјера у литератури за солфеђо у босанскохерцеговачким основним музичким школама

А) Федерација Босне и Херцеговине

Према Наставном плану и програму у Федерацији Босне и Херцеговине, на часовима теорије музике се уче све ознаке темпа, (Nastavni plan i

⁸ На примјер, ознака ♪=300 сугерише брз темпо ($\downarrow = 150$, $\downarrow = 100$), а ознака ♪ = 120 – споро протицање дводјела и тродјела ($\downarrow = 60$, $\downarrow = 40$).

program, 2016: 74) а на часовима солфеђа (за балетски смјер), приликом слушања музике, првенствено плесног карактера, неопходно је учавати разлике брзог, спорог и умјереног темпа, постепене и нагле промјене темпа, приближно одређивање основног темпа и препознавања композиције плесног карактера различитих стилских периода. (Nastavni plan i program, 2016: 102) У претходне двије деценије, у појединим школама Федерације Босне и Херцеговине, настава солфеђа се одвија по узору на наставне планове и програме из Хрватске и примјењују се уџбеници Ивана Голчића (1944) (Golčić, 1993a; Golčić, 1993b; Golčić, 1993c; Golčić, 1993d; Golčić, 1994a; Golčić, 1994b; Golčić, 1997) (Kazić, 2013: 93), а препоручена је примјена приручника *Седам нота, сто дивота* Ели Башић (Elly Bašić, 1908–1998) (Bašić, 1965) и приручника за наставу солфеђа Боривоја Поповића. (Nastavni plan i program, 2016: 68)

Занимљив податак је да у приручнику Ели Башић (Bašić, 1965), који је више од пет деценија у примјени у појединим босанскохерцеговачким основним музичким школама⁹, нема описних ознака за темпо. На основу методичких упутстава о начину поставке тонова и јединице бројања, примјене бројалица и корачања (Ferović, 1991: 29, 44), може се закључити да се у практичној настави примјењивао умјерени темпо и спорији темпо.

Иако у последњим странама приручника Ивана Голчића (Golčić, 1993a: 85; Golčić, 1993b: 98; Golčić, 1993c: 99; Golčić, 1993d: 123–124; Golčić, 1994a: 118–119; Golčić, 1994b: 109–110), постоји теоријско објашњење описних ознака темпа, они су присутни углавном у примјерима из умјетничке литературе, који се обично налазе на крају сваког поглавља у поставци елемената мелодике. У приручнику за први разред, постоје описне ознаке карактера тек у понеком инструктивно примјеру, што може сугерисати одређени темпо (на примјер Golčić, 1993a: 31, 34, 46, 47), а у примјерима у осталим приручницима је честа описна примјена карактера и темпа и у инструктивним мелодијским примјерима. Ни у једном од приручника Ивана Голчића не постоје метромомске ознаке темпа.

Интересантан је податак да у приручницима солфеђа Боривоја Поповића (1918–1994) (Popović, 1990a), (Popović, 1991), (Popović, 1985), (Popović, 1989), (Popović, 1990b) (Popović, 1988)¹⁰ који су већ преко четири деценије у примјени у настави солфеђа у босанскохерцеговачким основним музичким школама, не придаје се значај темпу, већ се према могућностима ученика изводе вјежбе уз обавезну примјену метронома. У прилог овом методичком упутству, темпо, брзина кретања музичког тока, утиче на општи карактер композиције и представља важан елемент

⁹ Примјењиван је и у босанскохерцеговачким основним школама, од 1958. до 1972. године. (Ferović, 1991: 126)

¹⁰ „Oznake za tempo su namerno izostavljene da bi učenici prema svojim mogućnostima ali ujednačeno i precizno izvodili ove vježbe. U tu svrhu korišćenje metronoma na času solfeđa je neophodno.“

у интерпретацији, због чега се понекад метрономска вриједност одређује приближним метрономским ознакама¹¹, на примјер, ♩=88–96 (Деспић, 1997: 26).

У приручнику Боривоја Поповића за први разред (Popović, 1990a), у области мелодике – постепена поставка *основних тонова* по принципима *љествичне интервалске интонације* (Vasiljević, 2006: 70, 31), постепено додавање тонова у љествичном низу, поставка јединице бројања и дводјелне подјеле јединице бројања, као и поставка квинтно сродних дурских љествица, упућују у практичној настави на примјену умјереног и спорог темпа, док је у области ритма, у извођењу мануелном или гласовном репродукцијом ритмичких вјежби на једној линији, због осјећаја пулсације јединице бројања, сврсисходнија примјена умјереног и умјерено брзог темпа (Popović, 1990a: 59–68). Вјежбе „ритмичког читања“, односно *равномјерног читања*, у примјерима разложених акорада и узастопним терцним скоковима, као и у примјерима промјене кључа (Popović, 1990a: 79–81), дјелотворније је вјежбати у споријем темпу. Описне ознаке темпа, а уједно и карактера мелодијских примјера су назначене у задњем поглављу приручника¹², у примјерима из умјетничке литературе (Popović, 1990a: 91–98).

У приручнику за други разред (Popović, 1991), визуелним опажањем примјера за поставку дводјелних мјера са осминком као јединицом бројања може указивати на бржи темпо, због чега је неопходна припремна радња тактирања и одројавања ових мјера у умјереном или спором темпу прије почетка извођења примјера – парлато или пјевањем. Поједини мелодијски примјери, који асоцирају на композиције одређеног стилског периода или умјетничког стваралаштва, имају назначен карактер композиције који сугерише и одређену врсту темпа (Popović, 1991: 44, 46). Примјер за равномјерно читање у шестоосминској мјери (бр. 202) у којем су разложени квинтакорди, (Popović, 1991: 68) може бити примјер намјењен утврђивању ове мјере (чија поставка не постоји у претходном градиву (!)), извођењем у умјереном или спором темпу уз тактирање ове мјере (два потеза) или куцања, односно одбројавања тродјела (♩.).

Такође, у приручнику за трећи разред не постоји објашњење методичке поставке ни начина извођења дводјелне подјеле ритмичке јединице у шестоосминској мјери (шеснаестинки) у мелодијским и ритмичким примјерима (Popović, 1985: 36, 62), чиме се може претпоставити да се примјер изводи тактирањем два троосминска такта

¹¹ У прилог оправданости педагошке примјене описних ознака темпа или изостављања ознака темпа, може бити сагледана у чињеници да због непостојања метронома до почетка почетка XIX вијека није било могуће одређивање тачног, објективног, апсолутно временски одређеног темпа музичке композиције (Деспић, 1997: 26).

¹² Такође, у крајњим поглављима и осталих Поповићевих приручника (Popović, 1991), (Popović, 1985), (Popović, 1989), (Popović, 1990b) (Popović, 1988).

или куцања сваке ритмичке јединице – у спором темпу. Приликом поставке триоле и четвородјелне подјеле у осминском такту (Роровић, 1985) су неопходни припремни облици рада: одговарајуће припремне вјежбе издвојене из примјера, припремно тактирање и одбројавање мјере и извођење примјера у темпу који је прикладан ученицима тог узраста – од спорог до умјерено брзог темпа. Такође, нотна слика примјера у половинском такту може сугестивно утицати на одабир споријег темпа, због чега је неопходан припремни облик рада – тактирање и одбојавање прије извођења мелодијског примјера (Роровић, 1985: 25, 31, 32), односно куцања и одбројавања прије извођења ритмичких примјера на једној линији (Роровић, 1985: 59–60). Приликом гласовне или мануелне репродукције ритмичких примјера са промјеном мјере и јединице бројања, неопходно је одржати уједначен темпо током извођења примјера (Роровић, 1985: 63). Извођење примјера за *равномјерно читање* и *парлато* у којима су заступљени триола, четвородјелна подјела, скокови у мелодици већи од кварте (Роровић, 1985: 68–73), неопходно је унапријед одредити одговарајући темпо у складу са способностима ученика.

Нотна слика примјера у мјери 6/16 у приручнику за четврти разред (примјер број 24 у: Роровић, 1989: 19) са продужењем трајања и дводјелном подјелом ритмичке јединице (тридесетдругине), а без претходних методичких објашњења о начину извођења примјера, указују на неопходност куцања сваке ритмичке јединице у умјереном темпу приликом репродуковања истог. Уколико се у претходном раду примјењивало тактирање, одбројавање тродјела (J.) у троосминском такту, олакшано је извођење тродјелне тросложне и четворосложне мјере (деветоосмински и дванаестоосмински такт) (Роровић, 1989: 16, 23) тактирањем у умјереном темпу (пјевање) или умјерено брзом темпу (парлато). Мелодијски инструктивни шестоосмински примјери у бас кључу, у којима су заступљене основне фигуре тродјела (примјери број: 47, 61, 87, 101, 114 у Роровић, 1989: 26, 30, 37, 42, 45), прикладни су и у старијим разредима за извођење парлато у брзом темпу и пјевање у умјерено брзом темпу¹³.

У приручницима Боривоја Поповића не постоји објашњење поставке мјешовитих тактова ни начина одређивања темпа удара дводјела и тродјела. У двопотезним мјешовитим ритмовима је математички назначена расподела дводјела и тродјела (Роровић, 1990б: 19), а према начину нотације, поједини примјери у петочетвртинском и честочетвртинском такту би могли да се изводе као петосложни или шестосложни, у зависности од одабраног темпа, односно брзине протицања јединице удара (примјери број 7, 8, 14 у Роровић, 1990б: 18, 19, 21). Темпо тросложних мјешовитих ритмова такође зависи од

¹³ Такође и примјери у приручнику за пети разред (број 5 /виолински кључ/, 95, 174 и 182 /виолински кључ/ 187 у Роровић, 1990б: 18, 46, 66, 68, 69), као и примјери у деветоосминском такту (број 196, Роровић, 1990б: 64).

одређивања брзине протицања неравномјерних удара дводјела и тродјела (примјери број 32, 35, 49, 61, 64, 71, 81, 103, 106, 111, 114 у Роровић, 1990б: 26, 27, 32, 35, 36, 38, 42, 48–51), при чему су за парлато и пјевање прикладнији умјерени, умјерено брзи и брзи темпо. Математичка расподела дводјела и тродјела у тросложним мјешовитим ритмовима у ритмичким примјерима на једној линији (Роровић, 1990б: 78–82) указују и на начин извођења, у умјереном темпу: а) тактирањем и вокалном репродукцијом неутралним слогом, или б) мануелном репродукцијом – куцањем дводјела и тродјела као јединица удара – лијевом руком, а ритмичких фигура – десном руком.

Многи мелодијски инструктивни примјери у тоналитетима са шест и седам предзнака, у приручнику за шести разред (Роровић, 1988) имају назначен карактер, темпо и динамику, у циљу реализације и естетских циљева при репродукцији ових примјера¹⁴. У циљу тачности извођења неправилних ритмичких група, неопходни су припремни облици рада (у приручницима Боривоја Поповића не постоје упутства) у прикладном темпу¹⁵, након чега се ове групе изводе у мелодијским примјерима (Роровић, 1988: 37) парлато и пјевањем и у ритмичким примјерима (Роровић, 1988: 73–74) вокалним репродуковањем неутралним слогом и говореним трајањима и мануелном репродукцијом – куцањем са двије руке.

Б) Република Српска

Према наставном програму за основне музичке школе у Републици Српској¹⁶ (Наставни план и програм за основну музичку школу, 2007)¹⁷, већ од припремног разреда је планирано разликовање основних врста темпа и карактера музичких примјера (Весело, Полетно, Одлучно... Andante, Moderato, Vivo, Allegro...) и сугестија да је бржи темпо добар за

¹⁴ Постоје и примјери са описном и бројчаном ознаком темпа (Роровић, 1988: 36, 109, 110) у циљу ритмички прецизније репродукције примјера, као и примјери у којима се сугерише слободније одступање од темпа (*tempo rubato* у Роровић, 1988: 40), због присуства неправилних ритмичких група (квинтола, секстола, септола).

¹⁵ У савременој настави солфеђа се примјењују говорена трајања (математика, ономатопеја, аклиматизација) (Vasiljević, 2006: 230), најчешће у умјереном темпу.

¹⁶ Одлуком министра просвете и културе у Влади Републике Српске, од 27. августа 2007. године, нови Наставни план и програм за основну музичку школу се примењује од 2007/2008. школске године у основним музичким школама у Републици Српској, а изграђен је за наставу припремног разреда, шестогодишње, четворогодишње и двогодишње школовање и реализује се у два циклуса. (Ерак, 2020: 170)

¹⁷ Наставни програм доступан на сајту Републичког педагошког завода Републике Српске:

<https://www.rpz-rs.org/75/rpz-rs/Za/kulturu/i/umjetnost#.XxlqL1UzaM8>

уочавање тродјелности као и стапања трију јединица у збир, што представља важну припрему шестоосминске мјере. Од првог разреда је предвиђено равномјерно читање у обиљеженом темпу, ради стицања навика континуираног праћења нотног текста. У наредним разредима (од трећег разреда) је предвиђено равномјерно повећање брзине читања уз одређени темпо и примјена различитих, основних, лакших ритмичких фигура. Од другог разреда, етиде за ритмичко читање садрже елементе мелодике (темпо, карактер, фразирање, акцентовање и др.) који се савладавају техником парлато, а према упутству – не треба да се изводе на начин извођења ритмичких задатака исписаних на једној линији. Од четвртог разреда се примјењује ритмичко читање етида и примјера из литературе са примјеном свих темпа да би се стекла способност да се у различитим темпима изводе примјери за равномјерно и ритмичко читање, као и савладавање примјера из литературе у различитим кључевима. У настави треба да буде заступљен довољан број примјера равномјерног и ритмичког читања у различитим темпима како би се постигла бржа репродукција. У завршном разреду се примјењују примјери супротстављања изоритмичких мјера петочетвртинског, шесточетвртинског и двополовинског такта у умјереном лаганом темпу. У области мелодике, од четвртог разреда, примјењују се примјери у спором и брзом темпу, већих музичких фраза, у циљу утврђивања претходно научених тоналитета. У настави Теорије музике је предвиђено теоријско савладавање свих појмова и ознака темпа, а у области теоријске поставке, обнављања и утврђивања дурских квинтакорада, вербализовање тонова истих у брзом темпу представља основу за утврђивање и познавање секстакорда и квартсекстакорда, као и свих врста квинтакорада. Према поменутом плану и програму, за рад у настави солфеђа у основној музичкој школи су препоручени приручници Зориславе Васиљевић и групе аутора штампаних у Заводу за уџбенике и наставна средства у Српском Сарајеву / Источном Сарајеву (Васиљевић, Александровић и Поповић, 2006) (Васиљевић, Јовић-Милетић и Поповић, 2007) (Васиљевић, Јовић-Милетић, Поповић и Дробни. 2001).

Према методичким упутствима Зориславе Васиљевић, од термина за темпо у почетним облицима рада у области ритма, најприје се примјењују *Andante* и *Moderato*, а од метрономских ознака $J=60$, који се увјежбавају постепено, а метроном се примјењује једино у сврху одређивања почетног темпа (Vasiljević, 2006: 188), у циљу постављања равномјерности при тактирању или откуцавању јединице бројања приликом извођења мелодијских или ритмичких примјера.¹⁸

¹⁸ Према доступним психолошким истраживањима, за разлику од чула слуха и чула вида, људски организам не посједује чуло за вријеме, стога се процјена стварног трајања перципира као вријеме које има субјективну димензију. У психолошким истраживањима, одређивање дужине трајања, временског интервала, могуће је упоређивањем са другим трајањем у низу. (Vasiljević, 1999: 79)

У приручнику за први разред Зориславе Васиљевић и групе аутора (Васиљевић, Александровић и Поповић, 2006), од првог примјера постоје ознаке карактера или темпа у пјесмицама, мелодијским примјерима, двогласним примјерима, примјерима са клавирском пратњом и вјежбама препознавања мотива¹⁹.

Ознаке темпа су:

- 1) на српском језику: *умјерено, живо, широко, одсјечно, брзо, њежно, весело, брзо, спокојно, мирно* (Васиљевић и др, 2006: 8, 9, 21, 24, 39, 41, 56, 66, 71),
- 2) на италијанском језику: *Moderato, Allegretto, Vivo, Vivace, Larghetto, Allegro, Andante, Andantino, Andante moderato* (Васиљевић и др, 2006: 26, 37, 41, 44, 47, 48, 73, 76, 92),
- 3) метрономском ознаком, на примјер $J=50$, (Васиљевић и др, 2006: 27), Метрономском ознаком јединице удара тродјела (*Vivace*, $J.=1$) (Васиљевић и др, 2006: 44), тактирања трочетвртинског такта на један потез (Васиљевић и др, 2006: 75),
- 4) описно на италијанском и српском језику: *Andantino* (њежно ходање), *Andantino* (умјерено, ходајући), *Allegro* (живо, весело), *Andante* (ходајући), *Vivo* (живо), *Presto* (врло брзо) (Васиљевић и др, 2006: 30, 32, 55, 67, 73, 89),
- 5) поједини примјери имају ознаку карактера плеса (Валцер у Васиљевић и др, 2006: 46).

Ознаке за темпо су изостављене:

- 1) у почетним вјежбама *равномјерног читања* у једном или два кључа (Васиљевић и др, 2006: 15, 20, 26, 35, 36, 38, 61, 70, 72, 80, 88),
- 2) у инструктивним вјежбама утврђивања солмизационих слогова тоничног трозвука и осталих слогова (Васиљевић и др, 2006: 18, 23, 44),
- 3) у ритмичким вјежбама на једној линији (Васиљевић и др, 2006: 23, 75),
- 4) приликом учења мотива (Васиљевић и др, 2006: 28),
- 5) у мелодијским вјежбама намјењеним за парлато и/или пјевање (Васиљевић и др, 2006: 30, 82),
- 6) у вјежбама препознавања мотива (Васиљевић и др, 2006: 89),
- 7) у вјежбама Дандело система са примјеном пауза (Васиљевић и др, 2006: 47, 75, 91),
- 8) у вјежбама репродуковања терцног кретања мелодије (Васиљевић и др, 2006: 51),

¹⁹ Ознаке темпа постоје и у приручницима Зориславе Васиљевић *Солфеђо-ритам* (Vasiljević, 1995, 1996, 2011), који су од 1983. године у Србији одобрени за рад у настави солфеђа (Vasiljević, 1996: 2).

- 9) у мелодијским вјежбама намјењеним пјевању с листа (Васиљевић и др, 2006: 78, 86, 90),
- 10) у вјежбама транспозиције (Васиљевић и др, 2006: 61, 68, 73, 84).

Идентичан принцип означавања темпа је заступљен и у приручнику за трећи разред (Васиљевић, Јовић-Милетић и Поповић, 2007):

- 1) постепеним додавањем осталих ознака темпа или карактера (умјерено брзо, *Adagio*, *Andante*, *Sostenuto*, *Maestoso*, *Allegro moderato*, *Allegro ma non tanto*, одмјерено, свечано, *largo*, лагано, *Szherzando*, *lento*, *Dolce*, мирно, *Andante sostenuto* (Васиљевић и др, 2007: 8, 10, 13, 21, 25, 29, 32, 40, 44, 60, 61, 75, 85),
- 2) метрономских ознака ($\text{♩}=108$, $\text{♩}=60$, $\text{♩}=104$, $\text{♩}=60$, $\text{♩}=60$, $\text{♩}=108$, $\text{♩}=96$, $\text{♩}=100$, $\text{♩}=54$, $\text{♩}=48$) (Васиљевић и др, 2007: 22, 24, 52, 55, 59, 63, 64, 66, 68, 72),
- 3) описних и метрономских ознака (*Andante* $\text{♩}=76$, *Moderato* $\text{♩}=60$, *Allegro* $\text{♩}=88$, *Moderato* $\text{♩}=60$, *Allegro* $\text{♩}=92$) (Васиљевић и др, 2007: 30, 34, 70, 91),
- 4) Двогласних Дандело вјежби (Васиљевић и др, 2007: 23),
- 5) Вјежбама карактера плеса (*Menuetto*) (Васиљевић и др, 2007: 33),
- 6) Одређивање приближне метрономске ознаке ($\text{♩}=42-54$) у примјеру мануелне репродукције двије ритмичке линије (Васиљевић и др, 2007: 38, 90),
- 7) Означавање метрономске ознаке примјера Дандело ($\text{♩}=60$) (Васиљевић и др, 2007: 49),
- 8) Поставци ритмичких фигура четвордјелне подјеле ($\text{♩}=60$) (Васиљевић и др, 2007: 59),
- 9) Препознавања ритмичких мотива на једној линији у задатом темпу ($\text{♩}=60$) (Васиљевић и др, 2007: 59).

У истом приручнику недостају ознаке за темпо у примјерима:

- 1) препознавања двогласних мотива (Васиљевић и др, 2007: 37),
- 2) пјевања ритмизоване каденце (Васиљевић и др, 2007: 37),
- 3) пјевања двогласне ритмизоване каденце (Васиљевић и др, 2007: 43).

У приручнику за четврти разред се појављују:

- 1) описне ознаке темпа и карактера *Pochissimo piu mosso* (Васиљевић и др, 2007: 100), *Andantino e sostenuto* (Васиљевић и др, 2007: 114), *Allegro non tropo e leggiro* (Васиљевић и др, 2007: 122), *Allegro ben moderato* (Васиљевић и др, 2007: 138), *Allegro afetuoso* (Васиљевић и др, 2007: 140), *Moderato assai* (Васиљевић и др, 2007: 161),

- 2) одређивање приближне метрономске ознаке у вјежбама Дандело при поставци дводјелне подјеле ритмичке јединице ($\text{♩} = 48\text{--}69$) (Васиљевић и др, 2007: 136),
- 3) означавање карактера плеса, *Polonesa* (Васиљевић и др, 2007: 159), *Tempo di Menuetto* (Васиљевић и др, 2007: 166), *Tempo di Polonesa* (Васиљевић и др, 2007: 172).

У приручницима за пети и шести разред (Васиљевић, Јовић-Милетић, Поповић и Дробни. 2001) се додају ознаке:

- 1) описне ознаке темпа и карактера: *Allegretto quasi andantino* (Васиљевић и др, 2001: 20), *Comodo* (Васиљевић и др, 2001: 24), *Deciso* (Васиљевић и др, 2001: 127), *Dolente con dolore* (Васиљевић и др, 2001: 136),
- 2) описне ознаке темпа и карактера на енглеском језику *Moderately fast* (Васиљевић и др, 2001: 24),
- 3) одређивање приближне метрономске ознаке у вјежбама мануелне репродукције (половина=80–100) (Васиљевић и др, 2001: 21),
- 4) одређивање приближне метрономске ознаке у вјежбама равномјерног читања: ($\text{♩} = 80\text{--}120$) (Васиљевић и др, 2001: 26), ($\text{♩} = 72\text{--}80$) (Васиљевић и др, 2001: 32),
- 5) описна ознака темпа метаритма: *Moderato* 7/8 (Васиљевић и др, 2001: 36), *Vivo* 7/8 (Васиљевић и др, 2001: 39),
- 6) метрономска ознака ритмичке јединице, на основу које се може прецизно утврдити темпо дводјела и тродјела, односно јединица удара у метаритму у *мелодијским примјерима*: $\text{♩} = 280$, 7/8 (Васиљевић и др, 2001: 38), $\text{♩} = 300$, 7/8 (Васиљевић и др, 2001: 39), $\text{♩} = 240$, 5/8 (Васиљевић и др, 2001: 89), $\text{♩} = 200$, 7/8 (Васиљевић и др, 2001: 92),
- 7) метрономска ознака ритмичке јединице, на основу које се може прецизно утврдити темпо дводјела и тродјела, односно јединица удара у метаритму у *ритмичким примјерима на једној линији*: $\text{♩} = 200$, 2+3, 3+2 (Васиљевић и др, 2001: 89), $\text{♩} = 200$, 2+2+2+3, 2+3+2+2 (Васиљевић и др, 2001: 90),
- 8) темпа плеса: *Tempo di valse* (Васиљевић и др, 2001: 81),
- 9) метрономска ознака јединице удара у изоритму: 5/4, $\text{♩} = 100$ (Васиљевић и др, 2001: 94), 6/4, $\text{♩} = 100$ (Васиљевић и др, 2001: 95),
- 10) метрономска ознака јединице удара тродјела у шестоосминском такту, у примјерима дводјелне подјеле ритмичке јединице (♩) $\text{♩} = 54$ (Васиљевић и др, 2001: 102).

У завршним разредима, приликом поставке неправилних ритмичких група и њиховог поређења у ритмичком току, пожељна је примјена вјежбе куцања и изговарања неутралним слогом и одговарајућим

говореним трајањима, као и у каснијем раду – мануелном репродукцијом, приликом постепене подјеле јединице бројања у уједначеном темпу (Vasiljević, 2006: 230), у циљу прецизног извођења фигура и група у одговарајућим мелодијским и ритмичким примјерима²⁰. Такође, уједначен темпо је препоручен и обавезан у савладавању ритмичких фигура осмодјелне подјеле извођењем мануелном репродукцијом (Vasiljević, 2006: 234–236).

У практичној реализацији *музичког диктата* у настави солфеђа, значајан је аспект одређивања темпа примјера. У раду у области мелодијског и мелодијско-ритмичког диктата (Наставни план и програм, 2007), обухваћени су различити облици рада: опажање и репродуковање појединачних и групе тонова, односно љествичних тонова, усмено и писмено, записивање напамет научених пјесама у форми самодиктата, опажање апсолутних висина (од другог разреда), опажање и интонирање трозвука, четворозвука, препознавање мотива, опажање и интонирање штимова, опажање и интонирање љествичних интервала, мелодијско-ритмички диктат; рад у области ритмичког диктата – опажање метра у пјесмама са текстом и примјерима из литературе, препознавање ритмичких мотива, записивање ритмичких мотива по Дандело принципу (Vasiljević, 2006: 276) по којем солмизациони слогови одређују трајања унутар подјеле јединице бројања (Ерак, 2023: 231). Приликом диктирања тонова у циљу реализације *опажања тонова*, као и *опажања апсолутних висина*²¹, неопходно је одржавати идентичан темпо у циљу развијања способности репродуковања перципираних тонова, којима је у каснијим фазама рада на диктату – *опажању групе тонова, усменог и писменог диктата* – омогућено у уједначеном темпу идентификовање тонова и ритмичких фигура у одговарајућој ритмичкој врсти. У реализацији *самодиктата* заснованог на основу претходно научених пјесмица (пожељно након вјежби опажања тонова и групе тонова) (Ерак, 2023: 231), примјери се репродукују у темпу, у циљу одређивања одговарајућег метра и препознавања ритмичких фигура уз обавезно тактирање. Такође, у реализацији *ритмичког диктата* неопходно је одредити одговарајући темпо, у складу са методичким захтјевима у инструктивним примјерима. *Мелодијско-ритмичке примјере* и *пјесме* намјењене поставци ритмичких врста и фигура је неопходно научити напамет у одговарајућем темпу (Ерак, 2023: 239), у циљу препознавања истих приликом самодиктата и/или у другим инструктивним примјерима. У примјерима *препознавања ритмичких мотива*, у

²⁰ Утврђивање неправилних ритмичких група у полиритмичким двогласним примјерима се остварује сукобљавањем са различитим ритмичким фигурама, мануелном репродукцијом у умјереном или брзом темпу (Vasiljević, 2006: 232), што је предвиђено у градиву средње музичке школе.

²¹ Опажање тонова је неопходно вјежбати сваког часа (Vasiljević, 2006: 69), а код опажања апсолутних висина тон се изводи у релативно кратком трајању (♩ = 100) са дужом паузом између тонова (Vasiljević, 2006: 291).

почетним облицима рада на примјерима Дандело система, приликом поставке, утврђивања и обнављања ритмичких фигура парне подјеле, у умјереном и/или спором темпу, је створен предуслов за разумјевање ових фигура на основу поређења са јединицом бројања и примјене солмизационих слогова за одговарајућа трајања у овим фигурама. Идентификовање јединице бројања тродјелних ритмова (J.) и ритмичких фигура тродјела, зависи од правилно одређеног темпа диктата у овим мјерама. Такође, препознавање метаритма, неравнодјелности удара дводјела и тродјела, је једноставније у диктатима брзог, умјерено брзог и умјереног темпа.

Закључак

Аналитички приказ темпа примјера у настави солфеђа је неопходно сагледати кроз симултан приказ наставних планова и програма у босанскохерцеговачким музичким школама и примјера из препоручених приручника у настави солфеђа.

У наставном програму за основне музичке школе у Федерацији Босне и Херцеговине (Nastavni plan i program, 2016: 74), тек на часовима теорије музике се теоријски уче све ознаке темпа. У појединим препорученим приручницима за наставу солфеђа у Федерацији Босне и Херцеговине (Nastavni plan i program, 2016: 68) или не постоје ознаке за темпо (Вашић, 1965), или су присутна скромна методичка упутства о одређивању темпа примјера, на примјер апроксимативно на основу способности ученика (Popović, 1990a). У појединим старијим приручницима (Popović, 1990a), (Popović, 1991), (Popović, 1985), (Popović, 1989), (Popović, 1990b) (Popović, 1988) или новијим приручницима (Golčić, 1993a; Golčić, 1993b; Golčić, 1993в; Golčić, 1993г; Golčić, 1994a; Golčić, 1994b) постоје само описне ознаке темпа на италијанском језику у примјерима из умјетничке литературе, у посљедњим странама приручника или поглављима, односно музичке грађе намјењене обнављању претходно постављених елемената мелодике или ритма.

У Републици Српској је од 2007. године (Ерак, 2020: 170) у примјени наставни план и програм у којем је према разредима заступљено постепено савладавање темпа и разумјевања карактера музичких примјера. Од почетних разреда је планирано: разликовање карактера и основних врста темпа, припремни облици рада на тродјелном ритму, равномјерно читање у обиљеженом темпу, а затим савладавање технике *парлато*. У складу са поменутиим планом и програмом, за рад у настави солфеђа у основним музичким школама у Републици Српској су препоручени приручници Зориславе Васиљевић и групе аутора (Васиљевић и др, 2006) (Васиљевић и др, 2007) (Васиљевић и др, 2001) у којима се од почетних разреда примјењују описне ознаке за темпо и карактер на српском и италијанском језику, а касније и метрономске ознаке темпа, као и описне и метрономске ознаке у циљу разумјевања

карактера и прецизног извођења музичког тока. У овим приручницима, поред мелодијских примјера, ознаке за темпо су заступљене и у примјерима једногласних и двогласних Дандело вјежби, ритмичким примјерима на једној линији за извођење мануелном репродукцијом, примјерима препознавања ритмичких мотива, у појединим примјерима равномјерног читања, мануелне репродукције двогласних ритмичких примјера, примјерима за парлато – назначено је одређивање приближне метрономске ознаке. У завршним разредима је предвиђено прецизно одређивање темпа у мјешовитим тактовима, на основу метрономског означавања ритмичке јединице. Поред адекватне примјене предложених темпа у примјерима намјењеним у раду у области мелодике (мелодијско-ритмичке вјежбе, примјери из литературе) и ритма (равномјерно читање, парлато, мануелна репродукција), неопходан је и адекватан одабир темпа у свим облицима рада на музичком диктату. Умјерени темпо се најчешће примјењује у вјежбама *опашања тонова, опажања групе тонова*, као основа за каснији рад у области *мелодијско-ритмичког диктата*, док се у раду на *ритмичком диктату* примјењују различита темпа – умјерени у вјежбама Дандело система, умјерени, умјерено брзи и брзи у примјерима тродјелних изоритничких мјера и метаритма.

На основу детаљно анализираних музичке грађе у приручницима за наставу солфеђа у босанскохерцеговачким основним музичким школама, може се закључити да је тек у новијим приручницима (Васиљевић и др, 2006) (Васиљевић и др, 2007) (Васиљевић и др, 2001) адекватна пажња посвећена свим аспектима примјене свих врста темпа у областима мелодике, ритма и музичког диктата.

Литература

- Bašić, Elly. (1965). *Sedam nota sto divota*. Zagreb: Školska knjiga.
- Васиљевић Зорислава, Татјана Дробни. (2001). Теорија музике. Сликом до схватања, вџбом до знања. За шести разред основне и први разред средње музичке школе. Српско Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Vasiljević, Zorislava. (1995). *Solfedo–Ritam*. Udžbenik za učenike III i IV razreda škole za osnovno muzičko obrazovanje (VII izdanje). Knjaževac: Nota.
- Vasiljević, Zorislava. (1996). *Solfedo–Ritam*. Udžbenik za učenike I i II razreda škole za osnovno muzičko obrazovanje (X izdanje). Knjaževac: Muzičko-izdavačko preduzeće „Nota“.
- Vasiljević, Zorislava. (1999). *Teorija ritma sa gledišta muzičke pismenosti*. (Drugo izdanje). Beograd: Univerzitet umetnosti u Beogradu.
- Васиљевић М. Зорислава. (2003). Музички буквар. друго издање. (са приложеним касетама или ЦД-има), Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Vasiljević, Zorislava. (2011). *Solfedo–Ritam*. Udžbenik za učenike V i VI razreda škole za osnovno muzičkoobrazovanje (XIII izmjenjeno i dopunjeno izdanje). Knjaževac: Nota.
- Васиљевић Зорислава, Александра Јовић-Милетић, Милена Поповић и Татјана Дробни. (2001). Солфеђо за пети и шести разред основне музичке школе (прво издање). Српско Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.

- Vasiljević, Zorislava. (2006). *Metodika muzičke pismenosti*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Васиљевић Зорислава, Весна Александровић и Милена Поповић. (2006). *Солфеђо за први и други разред основне музичке школе* (друго издање). Источно Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Васиљевић Зорислава, Александра Јовић-Милетић и Милена Поповић. (2007). *Солфеђо за трећи и четврти разред основне музичке школе* (треће издање). Источно Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Golčić, Ivan. (1993a). *Priručnik za I razred solfeggia za glazbene škole*, Zagreb: HKD sv. Ćirila i Metodija.
- Golčić, Ivan. (1993b). *Priručnik za II razred solfeggia za glazbene škole*, Zagreb: HKD sv. Ćirila i Metodija.
- Golčić, Ivan. (1993в). *Priručnik za III razred solfeggia za glazbene škole*, Zagreb: HKD sv. Ćirila i Metodija.
- Golčić, Ivan. (1993г). *Priručnik za IV razred solfeggia za glazbene škole*, Zagreb: HKD sv. Ćirila i Metodija.
- Golčić, Ivan. (1994a). *Priručnik za V razred solfeggia za glazbene škole*, Zagreb: HKD sv. Ćirila i Metodija.
- Golčić, Ivan. (1994b). *Priručnik za VI razred solfeggia za glazbene škole*, Zagreb: HKD sv. Ćirila i Metodija.
- Golčić, Ivan. (1997). *Višeglasni solfeggio za glazbene škole*. Zagreb: HKD sv. Ćirila i Metodija.
- Деспић, Дејан. (1997). *Теорија музике*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Ерак, Душан. (2023). *Методичке основе у раду на музичком диктату у настави солфеђа у босанскохерцеговачким основним музичким школама (1960–2020)*. У Мирадет Зулић (уред). Зборник радова са научног скупа одржаног 15–17. децембра 2022. године *Савремено и традиционално у музичком стваралаштву 4*. Источно Сарајево: Музичка академија Универзитета у Источном Сарајеву. 225–248.
- Ерак, Душан. (2020). Приказ примењиване литературе др Зориславе М. Васиљевић у настави солфеђа на свим нивоима музичког образовања у Источном Сарајеву. (Ур. Ивана Дробни). Зорислава М. Васиљевић. Живот и дело : Тематски зборник са научне конференције одржане 8–9. новембра 2019. Београд: Универзитет уметности у Београду: Факултет Музичке уметности. 167–182.
https://www.fmu.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2023/01/zorislava-m-vasiljevic_life-and-work_thematic-proceedings.pdf (167–182)
- Kazić, Senad. (2013). *Solfeggio: historija i praksa*. Sarajevo: Muzička akademija, Institut za muzikologiju.
- Nastavni plan i program. Osnovna muzička škola. Osnovna bletska škola*. (2016). Sarajevo: Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade.
- Nastavni plan i program za osnovnu muzičku školu*. (2007). Бања Лука: Службени гласник Републике Српске. Бр. 89, год XVI. Стр. 9–10.
- Nastavni plan i program za osnovnu muzičku školu*. Бања Лука: Републички педагошки завод Републике Српске. <https://www.rpz-rs.org/75/rpz-rs/Za/kulturu/i/umjetnost#.XxlqL1UzaM8> [датум приступа: 27.08.2024.]
- Popović, Borivoje. (1990a). *Solfedо za I razred niže muzičke škole. Novo dopunjeno izdanje*. Beograd: Savez društava muzičkih i baletskih pedagoga Srbije.

- Popović, Borivoje. (1991). *Solfedžo za II razred niže muzičke škole. Novo dopunjeno izdanje*. Beograd: Savez društava muzičkih i baletskih pedagoga Srbije.
- Popović, Borivoje. (1985). *Solfedžo za III razred niže muzičke škole. Novo dopunjeno izdanje*. Beograd: Savez društava muzičkih i baletskih pedagoga Srbije.
- Popović, Borivoje. (1989). *Solfedžo za IV razred niže muzičke škole. Novo dopunjeno izdanje*. Beograd: Savez društava muzičkih i baletskih pedagoga Srbije.
- Popović, Borivoje. (1990b). *Solfedžo za V razred niže muzičke škole. Novo dopunjeno izdanje*. Beograd: Udruženje muzičkih pedagoga Srbije.
- Popović, Borivoje. (1988). *Solfedžo za VI razred niže muzičke škole. Novo dopunjeno izdanje*. Beograd: Savez društava muzičkih i baletskih pedagoga Srbije.
- Правилник о плану и програму образовно-васпитног рада за школе за основно музичко образовање. (1977). Београд: Просветни гласник, година XXVI, број 8.
- Riemann, Hugo. (1922). *Musik Lexikon. Zehnte Auflage*. Berlin: M. Hesse.
- Ferović, Selma, (1991). *Teorija i praksa muzičkog vaspitanja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, IDP „Udžbenici, priručnici i didaktička sredstva“.

SUMMARY

TEMPO OF EXAMPLES IN HANDBOOKS FOR SOLFEGGIO IN BOSNIANHERZEGOVINIAN ELEMENTARY MUSIC SCHOOLS

Dušan Erak

An analytical review of the proposed methodical procedures in the curricula, as well as in the handbooks that are used in the teaching of solfeggio in music schools in Bosnia and Herzegovina, indicate the ways of working in determining and setting different types of tempo. The analysis of various musical materials that are represented in solfeggio handbooks in Bosnian music schools - instructive examples, examples from art literature, children's songs, examples based on traditional foundations - i.e. melodic and rhythmic examples, indicates the application of different tempos depending on the rhythmic type and character those examples. The analytical-synthetic review includes the forms of work on determining the tempo in work in the fields of melody, rhythm and dictation - rhythmic, melodic-rhythmic, as well as dictation that are applied in preparatory forms of work on dictation - perception of tones and groups of tones, recognition of motifs, autodictation, short forms of oral dictation.

Key words: Methodology of music literacy, solfeggio, rhythm, handbooks, curricula.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

78(082)

НАУЧНИ скуп "Савремено и традиционално у музичком стваралаштву" (5 ; 2023 ; Источно Сарајево)

Савремено и традиционално у музичком стваралаштву. 5 : зборник радова са научног скупа одржаног 13-16. децембра 2023. године / [главни уредник Мирадет Зулић]. - Источно Сарајево : Музичка академија Универзитета, 2024 (Источно Сарајево : Копикомерц). - 259 стр. : илустр., ноте ; 24 cm

На врху насл. стр.: Универзитет у Источном Сарајеву. - Текст ћир. и лат. - Текст на срп. и рус. језику. - Тираж 100. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Summaries.

ISBN 978-99976-064-2-6

1. Дани Војина Комадине (5 ; 2023 ; Источно Сарајево)

COBISS.RS-ID 141842433